

POMENSKO- IN FUNKCIJSKOSKLADENJSKE LASTNOSTI GLEDE NA STOPNJO BESED/IL/NE STROKOVNOSTI

Izhodiščni vidik je besedilni, ki za prikaz različne stopnje strokovnosti besedil v smislu različne stopnje uzaveščenosti izbiranja izrazja in izbiranja oziroma oblikovanja besedilnih tipov izpostavi razmerje *izbrana uporabljena leksika : izbrana pomensko- in funkcijskoskladenjska razmerja*. Oporozrjeno je na skladenjske lastnosti osnovnih tipov strokovnih besedil, ki z /de/terminologizacijo omogočajo pomensko- in funkcijskoskladenjsko delitev izbrane/uporabljene leksike na prvotne in drugotne termine – v primeru glagolov kot odločilnih pomenskoskladenjskih organizatorjev sporočil na prvotne (pomensko specializirane) in drugotne (izvornopomensko nespecializirane) glagolske termine. Predvsem z vidika soodvisnosti med terminološko rabo glagolskih leksemov in terminološkim funkcioniranjem besedil lahko govorimo o t. i. terminološki skladnji. V okviru strokovne zvrsti z možnim znanstvenim, poljudnoznanstvenim in praktičnostrokovnim stilom so v obravnavo vključeni osnovni tipi strokovnih besedil (z oblikovno-obsegovno in vsebinsko-zvrstno oznako), npr. časopisno strokovno (Č_s), časopisno znanstveno (Č_z), časopisno intervju/ komentar poljudnoznanstveno (Či/k_{pz}), knjižno strokovno (K_s), knjižno znanstveno (K_z), knjižno poljudnoznanstveno (K_{pz} = priročnik).

tipi strokovnih besedil, semaziološko-onomaziološki vidik, terminološka raba, terminološka vezljivost, /de/terminologizacija

The basic approach is a textual one, for the presentation of the different level of terminologization of texts and lexis emphasizing a relationship between *the selected used lexicon* and *the selected semantico-functional and syntactico-functional relations*. The paper calls our attention to syntactic features of basic technical/scientific genres in which /de/terminologization makes possible the semantico-functional and syntactico-functional division into primary (semantically specialized) verbal terms and secondary (semantically unspecialized) verbal terms. From the aspect of the semantico-syntactic dependency relation between the verbal terms and texts we can talk about terminological syntax. In the technical/scientific functional variety with scientific/academic, popular-scientific and practical technical styles are included the basic technical/scientific text types (with form-extent, content-variety denotations) such as newspaper technical articles (Č_s), newspaper scientific articles (Č_z), newspaper popular-scientific articles (Či/k_{pz}), technical book-monographs (K_s), scientific/research book-monographs (K_z), and practical (didactic) textbooks/handbooks (K_{pz}).

technical genres, semasiological-onomasiological aspect, terminological use, terminological valency, /de/terminologization

0 Pri tolikšni raznolikosti in razširjenosti strok je v mejah specializirane komunikacije vedno bolj nujna kompleksnejša besedilna obdelava,¹ ki poudarja predvsem skladijsko vlogo terminov s sprotnim prilagajanjem tudi standardizaciji in normi konkretnih jezikov (Cabré Castellví 2000: 35–37). Pri posledični specializaciji besedil postaja tudi vedno bolj očitno, da je z zvrstnofunkcijskega vidika še najbolj smiselna in učinkovita obravnava oziroma opredelitev posameznih besedil; poleg nujne natančnejše besedilnotipske opredelitve pa besedilni vidik poudari tudi pomembno pomenskoskladijsko vlogo glagolov v besedilih.² Glagolska organizacijska vloga namreč zahteva smiselni oziroma ustrezeni izbor pomenskih sestavin glagolskega termina, ker je od tega odvisna ciljnost sporočila.³ Obravnavana je soodvisnost med glagolskimi leksemi oziroma njihovo terminološko rabo in različno stopnjo strokovnih besedil, v katerih so uporabljeni. Poleg tega ravno poudarjanje pomenskoskladijske funkcijskosti glagolov oziroma zlasti glagolskih tvorjenk (izpeljank, sestavljenk, zloženk) tudi pri njihovi terminologizaciji preprečuje preveliko zanemarjanje lastne miselne podlage na račun ustreznjega jezikovnega videza (Vidovič Muha 1986: 24). Vzporedno z različno stopnjo strokovnosti oziroma terminologizacije tako glagolov in druge leksike kot besedil se nakazujejo razvojne smernice terminologizacije in determinologizacije, npr. pri glagolih je pri pomensko primitivnih in temeljnih glagolih poudarjena smer terminologizacije (v smislu besednozveznih terminov), pri specializiranih in višjih specializiranih (z upoštevanjo tvorjenostjo) glagolih pa smer determinologizacije.⁴

Že sorazmerno zgodaj se je namreč obravnavala hkratnost determinologizacije kot prehoda strokovnega izrazja v splošnejšo rabo in tudi obratne možnosti oziroma težnje pomenskoskladijske ožitve strokovnega izrazja, tako da postane v okviru istega področja razumljivo samo ozkemu krogu specialistov (Короткова 1971: 142).

---

¹ Tradicionalna terminologija je bila in je kritizirana z vidika kognitivizma (spoznavanja – pojmovanja), jezikoslovja oziroma slovnice (pomenske in slovnične kategorije) in komunikologije oziroma samega sporazumevanja. Eden izmed očitkov je, da je treba izkoristiti ugotovitve kognitivnega in funkcionalnega jezikoslovja v smislu, da terminološka enota vključuje kognitivne/spoznavajske/pojmovne, slovnične in pragmatične sestavine, ki razločevalno opravljajo vsaka svojo vlogo – kognitivne sestavine so odvisne in prilagojene tematskemu besedilu in konceptualni strukturi, razširjajo pa se s pomočjo ekspertne komunikacije. Slovnična sestavina se uresničuje na leksemski in skladijski ravni – oblikovno-zgradbeno so sestavine enake tistim v splošnem diskurzu; skladijske kombinacije sestavin pa so omejene s temeljnimi kombinacijami in načeli v posameznem jeziku. Pragmatične oziroma komunikativne sestavine se uresničujejo v specializiranih diskurzih – ustrezno tematiki in funkcionalnosti diskurza (Cabré Castellví 2003: 163–199).

² Čeprav so glagoli prav zaradi svoje organizacijske vloge v stavčnih povedih povsem netipična besedna vrsta za termine – večina potencialnih glagolskih terminov je že tako in tako izimenskih. Tako je tudi pri terminoloških obravnavah bila izhodiščna postavka, naj bi glagoli zaradi svoje pomenskoskladijske oziroma stavkotvorne vloge prednostno označevali določeno funkcijskost besedil, ne pa predmetnosti (Križaj Ortar 1989: 221–222).

³ V nasprotju s stališči tradicionalne terminologije so »okolščine specializiranih uporab« potrdile, da so pomembni specializirani leksemi tudi glagoli in pridevniki. Dejstvo je, da si glagoli z drugimi termini delijo pomenske lastnosti oziroma sestavine in dajejo drugim terminom različne funkcije (prim. L'Homme 2000: 92, 100). Prav priznavanje glagolskih terminov pa dokazuje in potrjuje obstoj t. i. terminološke skladnje.

0.1 Leksika : besedilo

Izhajajoč iz razmerja leksika : besedilo in v smislu besednih in besednozveznih glagolskih terminov lahko govorimo o terminološki vezljivosti in posledično tudi o značilnostih t. i. terminološke skladnje. Terminološko vezljivost tu opredeljujem kot vezljivostno zmožnost glagolov terminov ali samo terminološko rabljenih glagolov ustrezno organizirati udeležence termine/netermine najprej v okviru stavčnih povedi, potem pa tudi širše – besedilno.

Pri razmerju leksika : besedilo lahko izhajam iz ugotovitev, da: 1) Navezanost na določeni/izbrani tip (so)besedila vzpostavi pomenskoskladenjsko odvisnostno razmerje med besedilom in še posebej glagolskim terminom. Glede na to, da je zaradi pomensko- in strukturnoskladenjske povezovalne vloge glagolov njihova stopnja (ne)terminološkosti največkrat težko določljiva, je smiselno govoriti o prvotni ali drugotni terminološki rabi oziroma o prvotnem ali drugotnem glagolskem terminu glede na konkretno izbrano in obravnavano strokovno besedilo; 2) Terminološka raba različne leksike se navezuje in posledično opredeljuje glede na rabo v posameznih določenih strokovnih besedilih – tj. izbrani tip besedila je eno izmed meril pri določanju (stopnje) terminologizacije leksike. T. i. širša terminologizacija pa označuje širitev terminološke rabe že uveljavljenega termina na druga strokovna področja.⁵ Težišče današnje rabe je še vedno na širši terminologizaciji, tako da je determinologizacija glede na pogostnost pravih terminoloških zvez šele v začetnih stopnjah; 3) Vezanost terminologizacije in determinologizacije na strokovno tipologijo besedil hkrati posredno-vzajemno opozarja in poudarja smiselnost načrtnega in natančnejšega uvajanja socialno- in funkcijskozvrstne tipologije besedil.

Z vidika besedilnega pristopa se namreč tudi v terminologiji vključuje semaziološko oziroma ponovno prepoznavalno-razlagalno stopnjo, ki znotraj (leksemskih) izrazov išče in odkriva (še) neaktualizirane vsebinske lastnosti oziroma pomenske sestavine in jih prek začetne stilne metaforične rabe (leksikalizirana stilna vloga v besedilu) oblikuje v nove metaforične, tudi terminološke, pomene ali pa nekdam aktualne vsebinske lastnosti denotata zaradi nerabe enostavno ukinja.⁶

⁴ V naši novejši jezikoslovni literaturi (Vidovič Muha 2000: 116–117) je poudarjeno, da pri terminologizaciji in determinologizaciji ne gre zgolj za različnosmerni potek pridobivanja oziroma izgubljanja določenih lastnosti, temveč gre pri terminologizaciji za poimenovanje posebnega, manj znanega, pri determinologizaciji pa denotat postaja širše/splošneje prepoznaven, zato v svet splošne (neterminološke) leksike prehaja tudi njegov izraz. K determinologizaciji privedeta tudi površinsko oziroma površno razumevanje in konotacija, tudi povečana povedkova raba ali pa se beseda celo približa neke vrste šumevnemu/brenčalnemu statusu (»buzzword status«; Meyer, Mackintosh 2000: 111, 130).

⁵ V češki literaturi (prim. Kocourek 1991: 97–98) se v smislu širše terminologizacije govori o eno- ali večstrokovnih terminih. Enostrokovni termini, imenovani tudi preskriptivni termini (Čermák, Blatná idr. 1995: 144), so ožjestrokovno opredeljeni z definicijo in v zvezi z njimi lahko govorimo o ožji terminologizaciji, večstrokovni termini, imenovani psevdopreskriptivni termini, so širšestrokovno opredeljeni (tudi z metonimičnimi in metaforičnimi prenosi) in v zvezi z njimi lahko govorimo o širši terminologizaciji.

⁶ Z leksikološkega in jezikoslovnoizrazijskega vidika je v prid čimbolj razčiščenih pojmovanj in razmerij med pojmi potrebno povzeti opredelitve A. Vidovič Muha (2000: 143): »V našem razmišljanju ostajamo v okviru leksikalizirane metafore, kar pomeni, da ima metaforični pomen načeloma vlogo zapolnitve poime-

Pri uveljavljanju slovenske terminološke leksike in besedil je zelo pomembno poudariti razmerja kot miselnopodstavne sestavine oziroma miselnopodstavna ravnina : ravnine jezikovne zgradbe, naravni jezik : umetni jezik – pri prevzetem izrazju gre pogosto za možen miselnopodstavni jezikovni razkroj in s tem za kršenje slovničnega jezikovnega pomena oziroma izdelanih jezikovnosistemskih vzorcev. Pri tako hitrem uvajanju oziroma spreminjanju strokovnega izrazja in besedil sploh se še bolj jasno pokaže, da mora jezikoslovec ob upoštevanju socio- in psiholigvističnih dejavnikov v okviru t. i. »dvojne ustreznosti jezikovnega izraza« v smislu razmerja do miselne (vsebinske) podstave in do splošnih jezikovnih zakonitosti upoštevati spoznanje o t. i. prožni jezikovni stabilnosti (Vidovič Muha 1986: 5, 24, 25; 1989: 73).

Že večkrat v preteklosti je bilo ugotavljano in poudarjano, da si znanstveni jezik prizadeva za maksimalno vzporednost med jezikovnim izrazom in postopnim razvojem teme (kolikor je glede na razvoj terminologije in znanstvenih ubeseditvev v danem jeziku sploh mogoča), medtem ko je v delovnem (predmetnem) jeziku ta postopnost hote pretrgana – med drugim je prav zato ali tudi zato smiselna in utemeljena delitev na praktični strokovni (delovni) in znanstveni strokovni jezik glede na besedno in skladenjsko pomenskost oziroma semantiko (Pogorelec 1986: 14, 15, 18). In tudi pri nas se je v smislu češkega zvrstnostnega raziskovanja, ki je temeljilo na podrobnejšem opisovanju posameznih zvrstnostnih skupin besedil, sorazmerno zgodaj ugotavljalo, da je nujno potrebno razširiti in na novo formulirati vprašanje jezikovne zvrstnosti na podlagi večjega korpusa slovenskih znanstvenih in praktičnostrokovnih besedil, natančno določiti merila zvrstnostnih razločkov in stičišča, da je potrebno dopolniti predstavo o razvoju stilistike znanstvenih besedil in hkrati popraviti dosedanje »poetiko« znanstvenega besedila v smislu zajetja jezikovne zvrstnosti v besediloslovni opis (Pogorelec 1986: 19, 21). Še zlasti v osemdesetih letih 20. stoletja opozarjanje na zapostavljanje besediloslovnih vprašanj ni bilo redko (Toporišič 1985: 15–28), izhajajoč tudi iz ugotovitev v okviru splošnojezikovnega standarda oziroma norme o prekrivanju zgradb v strokovnih in splošnoknjižnih besedilih (prim. Даниленко 1972: 27).

Tudi z jezikovnega vidika prihaja do homogeniziranja razmer oziroma do niveлизacije razlik in mešanja jezikov, kar v posamezen jezik vnaša določeno stopnjo nestabilnosti in variantnosti, in tudi na Češkem je še vedno aktualno vprašanje uporabe poimenovanja *jezikovni standard*, ki je lahko vezan samo na normo ali pa širše na vrednotenje obravnave in uporabe razpoložljivega jezikovnega sistema (Daneš 1997a: 12–24); z upoštevanjem postavk, da so slengovska poimenovanja tudi del terminologije, le da je potrebno upoštevati tudi standardizacijo (Čermák 2001b: 173), oziroma da so nejasne meje med profesionalnim slengom in knjižno/standardizirano terminologijo (Daneš 1997b: 74).

---

novalne praznine v zvezi z določenim denotatom; to velja dosledno za terminološko metaforo, do določene mere pa tudi za njeno leksikalizirano stilno vlogo – metafore zunaj terminologije.«

Vedno globlja oziroma natančnejša funkcijskozvrstna diferenciacija oziroma delitev še dodatno prispeva k temu, da znanstveni stil, ki ima za osnovno izhodišče jezik, izgublja homogenost, tudi v smislu stilnega pristopa: razlagalnega, opisnega, glede na okoliščine (članek – predavanje/referat, predavanje v dvorani – pred. na televiziji, monolog – dialog, organizirana diskusija – neorganizirana diskusija ipd.)

1 Z vidika leksike

Termini oziroma terminološke enote lahko obravnavamo oziroma vrednotimo z različnimi jezikoslovnimi parametri kot splošno ali specializirano, leksikalno ali slovnično, predstavitevno ali komunikativno, diahrono ali sinhrono, slovnično ali družbeno ipd., združujejo torej oznako, pomen, pojem/predstavo in razmerje/odnos. V vsakem primeru se mora terminologija obravnavati v okviru in kot del naravnega jezika (Cabré Castellví 2000: 48, Antia 2001: 5–29).

Leksikalni nabor strokovnih besedil je lahko različnih tipov (prim. Filipec 1995: 43–45): leksika je lahko strokovna in hkrati vsakdanja/navadna (npr. *znanost, ustvarjati, specifični, navadni* ...), determinologizirana, termini vsakdanje rabe, **večstrokovni termini** (v več strokah; po Novaku (1998: 114–116) tudi »čista večpomenskost« v smislu, da so pomeni ločeni po različnih strokah) : **enostrokovni termini**, specifični, prehajajoči v medije in publicistiko. Pri stalnem večsmernem prehajanju leksike lahko ugotovljamo 1. težnje k edinemu reprezentativnemu poimenovanju in hkrati 2. težnje k dvojnicam in različicam v okviru posameznih strok, 3. težnje k internacionalizaciji in razzslovenjanju leksike; preveč prevzete terminologije se navadno razlaga kot posledica težkega sledenja novi pojavnosti in predmetnosti (Šmalc 1998: 33), 4. hierarhizacija in diferenciacija kot težnji k uni- in multiverbalizaciji (k eno- ali večizraznosti) in še 5. težnja k standardizaciji, normiranosti in ožjestrokovni opredelitvi/uporabi.

Z vidika ustvarjanja terminologije oziroma termina kot leksikalizirane metafore in njene besedilne vloge. B. Pogorelec (1986: 13) npr. govori o »dvojni uporabnosti vsaj dela terminologije«, ki povzroči, da termin ne glede na svojo funkcijo v različnih besedilih odloča še o razmejitvi strokovne od drugih, navadno socialnih, zvrsti;⁷ znotraj strokovne zvrsti je še vedno pomembno razločevalno sredstvo tudi izvor besed, tj. domače proti tujemu/prevzetemu kot nasprotje med poljudno-znanstveno in znanstveno zvrstjo. Z besednofunkcijskega vidika naj bi bila velika pogostnost veznika značilna za strokovno funkcijsko zvrst, vloga predlogov oziroma predložnih morfemov je v terminologiji nizka in nepogosta – prave terminologizacije predlogov je malo, kar je razumljivo z vidika težnje po univerbizaciji terminologije (Šulc 2004: 171–177). Členki so sorazmerno pogosti v poljudno-znanstvenih besedilih, polnopomenski glagoli pa načelno niso vezani na tematiko/

⁷ Pri terminih lahko govorimo o določenih metaforičnih lastnostih oziroma sestavinah oziroma o delni metaforičnosti. Terminološka metafora je jasen pokazatelj splošnopomenskosti uporabljene besede (Méndez Cendón, Chang 2001: 49–61).

predmetnost besedila, ampak predvsem na funkcijsko zvrst, npr. na publicistično zvrst (*priiti, nameravati, iti, razviti, povedati* ipd.) ali na strokovno oziroma zlasti poljudnoznanstveno zvrst, npr. *vplivati, pomeniti, delovati*, pa tudi *videti, gledati, govoriti* (Križaj Ortar 1989: 221–222) ipd. V sodobni terminologiji je med mnogimi upoštevanimi kategorijami (npr. kategorija procesov, kategorija predmetov, kategorija stanja, kategorija lastnosti, kategorija veličine, kategorija merskih enot, kategorija ved, kategorija panog, kategorija poklicev ipd.) pomembna ravno kategorija procesov, označena z besedotvornim pomenom dejanja, kar vsaj posredno poudarja tudi pomembnost izglagolske motivacije (brez ali z zmanjšano vidsko označenostjo) v terminologiji (Канделаки 1977: 9, 11, 116).

Že pri izpisu uporabljenih glagolov in členkov v določenem besedilu se pokaže tudi stopnja naklonskosti/vplivanjskosti besedil, in s tem tudi večja ali manjša stopnja ekspresivnosti.

1.1 Z vidika leksike so kot organizatorji sporočil in odločujoči pri besedilno-skladenjskih posebnostih izpostavljeni predvsem glagoli – gre posledično terminologija v smer večje glagolske motivacije? Zagotovo konkretni uporabljeni skladenjski pomeni glagolov v veliki meri ali kar odločilno vplivajo na tipizacijo nastajajočih besedil.⁸

Tipični potencialni termini so desno nevezljivi pomensko specializirani glagoli, po možnosti z zabrisano vidskostjo oziroma dvovidskostjo. Osnovni pogoj je torej ukinitvev dveh slovnično-pomenskih kategorij – vezljivosti in vida. Tako se pri glagolih na *-ira-ti* specializirana pomenskost osredinja na korenski oziroma besedotvornopodstavni del besede, priponsko obrazilo *-ira-ti* samo slovnično označuje dejanje, medtem ko se faznost/(ne)teličnost dejanja in še dodatni možni prislovnici pomen prenašajo na predponsko obrazilo oziroma predpono. Tako da so terminološke zveze s primitivnim ali temeljnim glagolom pomenskoskladenjske podstave specializiranim glagolskim terminom. In kot se je že potrdilo pri specializiranih glagolih, ni namen z glagolsko vezavo uvajati vidskost v glagolsko terminološko zvezo,⁹ ampak v specializiranopomensko dejanje/dogodek vključiti faznost oziroma (ne)teličnost označevanega. Vsaj posredno pa na izbor vidskega para/nasprotja vpliva specializiranopomenski udeleženelec – dokaz za to je, da navadno samo en člen vidskega para/nasprotja nastopa v terminološki zvezi, npr. *deliti besede* (jezikosl.), *napraviti dvojec* (lov.), *odpraviti pošiljko* (ptt.), *opravljati božjo službo* (rel.), *vleči ploh* (etn.) ipd.¹⁰ Sicer pa determinologizacija načelno pomeni uvajanje

⁸ Trditev F. Novaka (1998: 114–116), da se v okviru terminologije gole besede lažje nadalje pomensko razvijajo, je pri »golah« glagolih mogoče povezovati s terminološko vezljivostjo. Vsaj posredno torej Novak priznava posebno pomenskoskladenjsko vlogo glagola tudi s terminološkega vidika.

⁹ Obravnava terminologije s stališča glagolov me je prisilila, da ločujem med terminološko zvezo, ki izhaja iz prvotne ali drugotne terminološke rabe določenega glagola (tu obstaja terminološka vezljivost), in besednozveznim terminom, ki dosega stopnjo frazemske stalne stave (s t. i. kvazivezljivostjo oziroma kar nevezljivostjo).

¹⁰ Vid kot slovnična kategorija ne vpliva na vezljivost, medtem ko vezljivost kot pomenska kategorija posledičnospredno vpliva tudi na določanje vida.

vezave/vezljivosti pri specializiranih glagolih – determinologizacija gre namreč v smeri terminološko samozadostni/samostojni glagoli → terminološko nesamostojni vezljivi/vezavni glagoli, kar je potrjeno tudi za anglo-ameriška besedila (Meyer, Mackintosh 2000: 121). Na splošno širjenje in razvijanje povedkove rabe večja stopnja determinologizacije.

Medstopnja k terminologizaciji glagolskega besedja pa je ožjenje vezljivostnega polja v tožilniško vezavo. Medstopnja je hkrati tudi širša terminologizacija, ki je za primitivne in temeljne glagole stopnja delne (pol)terminologizacije v smeri k terminologizaciji npr. *dobiti točko* (šport.), *dobitidati odvezo* (rel.), *dati mat* (šah),¹¹ za pomensko specializirane glagole pa širša terminologizacija pomeni širjenje specializiranega pomenja na različna strokovna področja ali pa v smer determinologizacije.¹²

1.1.1 Najširše pomensko polje med terminološkostjo in neterminološkostjo oziroma v določanju stopnje strokovnosti določenih besedil zaradi široke pomenskoskladenjske uporabe pokrivajo pomensko temeljni glagoli. To so potrdile priložnostne preverbe uporabe spodaj naštetih glagolov v obeh besedilnih korpusih *FIDA* in *Nova beseda*. Temeljni glagoli omogočajo tudi pogostejšo specifično predložnomorfemsko rabo.

1.1.1.1 V okviru določenega tipa strokovnega besedila v smislu poljudne znanstvenosti, čiste znanstvenosti in praktične strokovnosti je izbran določen omejen fond temeljnih glagolov, ustrezno pomenskoskladenjski specifični določenih uporabljenih udeleženskih terminov, in pomenljiv je tudi izbrani vid (socialno- in funkcijskozvrstne in čustvenostne oznake v oklepajih, povzete po SSKJ-ju, opozarjajo na naklonsko/vplivajnsko pomenskoskladenjsko vlogo): – primeri za poljudnoznanstvena besedila kot *Delo* (Znanost) 2005: *dobiti, dogajati se, dokazati, določiti, doseči, dovesti, identificirati, ignorirati, izboljšati, izgubljati, izkoriščati* (č-: fotocelice za fotoefekt), *izpolnjevati, izvajati, kazati, krepiti, ločevati, lotiti se, meriti* (koliko), *nadaljevati, nadomeščati, obravnavati, oddajati, odpraviti, odzivati se, ohranjati, omejiti, omeniti, omogočati, opisati, opozarjati, opraviti, opredeliti, označiti, počakati, podaljšati se, podpirati, pojasniti, pojaviti se, pokazati, pomeniti, poskušati, potekati, potrditi, poudariti, povečevati se, predvidevati, premoči* (ekspr.), *preprečiti, preverjati, približevati se, pričakovati, pridobiti, pridružiti se* (č-: suha razpokana koža), *priklicati* (ekspr.), *pripeljati* (ekspr.), *pripisovati, priporočati, razviti, slediti, spodbujati, spremljati, tikati se, uporabiti, upoštevati,*

¹¹ Terminološka vezljivost primitivnih in temeljnih glagolov opozarja na možne glagolske besednozvezne termine s prevladujočimi sestavami in skupi, ki glede na tipologijo strokovnih besednih zvez predstavljajo vmesno stopnjo (de)terminologizacije, medtem ko so sklopi in zrasleki že besednozvezni termini (Toporišč 1973/74: 273–279).

¹² Na živost procesov v jeziku tudi v smislu prehajanja terminov v vsakdanji jezik, tj. termini postanejo poltermini, se je že sorazmerno zgodaj opozarjalo; med drugim tudi na to, da termini z nevsakdanjo uporabo oziroma zaradi nerazumevanja prvotnega strokovnega pomena lahko celo vede ali nevede zaidejo v ekspresivno izrazje (Скворцов 1971: 219).

uravnavati, uresničiti, usmerjati (se), uveljaviti, varovati, videti se, vključevati, vzbuditi, vzpostaviti, zadostiti (pog., ekspr.), zagotavljati, zagotoviti, zagovarjati, zahtevati (č-: to), zaznavati, zaživeti (ekspr.), zmanjšati, zmoči; – primeri za znanstvena besedila kot Zbirka Usklajeno in sonaravno 2004: analizirati, deklarirati se kot, delovati, dodati, določati, doseči, dotikati se, izkazati se, izpostaviti, izvesti, kazati, končati se, oblikovati se, omogočati, opredeliti, označevati, podpirati, pojavljati se, pomeniti, ponujati, poskušati, postati, posvetiti, potekati, povečevati, povedati, povzročiti, poznati, predpostavljati, prikazati, primerjati, prinašati, pripravljati, reševati, tvoriti, uporabiti, uporabljati, usmeriti, uveljaviti, vložiti, združiti, zmanjševati, znižati ipd.

Predložnomorfemski glagoli zaradi predložnega morfema že izražajo določeno stopnjo specializacije izhodiščnega (brezpredložnomorfemskega) glagolskega pomena: – primeri za poljudnoznanstvena besedila kot *Delo* (Znanost) 2005: delati na, iti za (brez os.), izhajati iz, ločevati med, meriti se z/s, nastajati iz, nihati glede na, govoriti o, odtrgati od, opozoriti na, počakati na, poseči po, lpolskrbeti za, potovati po (ekspr.), prehajati z/s/iz-na/v, prevzeti iz, pričakovati z/s, prihajati iz, pripomoči k, prispevati k, priti do/na, računati na, razdeliti se na, sodelovati pri/v (ekspr. zaradi udeleženca č-: adipociti/maščobne celice), soditi med/v, temeljiti na, ukrepati zaradi, ukvarjati se z/s, umestiti v, voditi k, vplivati na, začeti z/s; – primeri za znanstvena besedila kot Zbirka Usklajeno in sonaravno 2004: iti za, izhajati iz, izkazati, odgovarjati za, odražati se v, opirati se na, opreti se na, posluževati se, preslikati v, prihajati do, priti do, privedi do, soditi med, srečati se z/s, temeljiti na, usklajevati z/s, usmeriti v, vplivati na ipd.

1.1.1.2 Glagoli kot povedki in izglagolske tvorjenke kot deli zloženega povedka, ki glede na terminološkost ali neterminološkost glagola oziroma izglagolske tvorjenke in udeležencev v bolj/manj terminoloških ali neterminoloških udeleženskih vlogah organizirajo besednozvezne in stavčne strukture. Upoštevana so razmerja Glagoli – Glagolniki – Izglagolske tvorjenke/oblike: – v poljudnoznanstvenih besedilih tipa *Delo* (Znanost) 2005: biti obetaven za (sistem), tako imenovani, pričakovati z znižanjem telesne teže, pomagati zmanjšati občutek, (preskušanja) kazati, (to) zahtevati nadzor, preverjati vpliv na, uveljaviti zdravljenje, preprečiti nastanek razjed, povzročiti okužbe in amputacijo, opraviti kirurški poseg, (spremembe) povezane s sladkorno boleznijo : biti lahko povezano s poznimi zapleti, povečana skrb za, biti znan, posvečati pozornost okvaram in odkrivanju razjed, Razjeda ne kaže znakov cepljenja kljub terapiji, Motnje prekrvavitve in okužba lahko povzročijo razkroj tkiva, Nastanek razjede je povezan z manjšo poškodbo, (mogoče) doseči zacelitev, poskušati odpraviti, Ocene o posegu dajejo različni presojevalci vplivov, morati izpolnjevati zahteve, zmoči zadostiti (pog., ekspr.), biti potreben, Spremljanje poteka reakcij je omogočil razvoj laserjev, zagotovo oskrbo poškodbe, biti vključen prikaz gibanja; – v znanstvenih besedilih kot Zbirka Usklajeno in sonaravno 2004: biti končen/omejen, odgovarjati za : biti odgovoren za, biti zajet v,

biti povezan z/s, biti odvisen od, izpostaviti : biti izpostavljen, biti zastavljen, biti prepuščen, biti namenjen, biti prepuščen ipd.

Predvsem v razumsko-besedno discipliniranejših besedilih, kot so npr. poljudno-znanstvena besedila v *Delu* (Znanost) 2005, se v okviru glagolske rabe v istem besedilu pogosteje uporabljajo pretvorbna razmerja tipa *podaljšati – podaljšanje, skrbeti za – skrb za, varovati – varovanje – varstvo* (varujejo vzdrževano naravo : varovanje posameznih biotopov : sodobni koncepti varstva narave), *vkjučevati – vključevanje – biti vključen, vplivati na* (Zdravilo ni bistveno vplivalo na EKG in krvni tlak) – *vpliv na* ([...] preverjali [so] morebiten vpliv na delovanje srčnožilnega sistema), *vzbuditi – vzbujanje* (S takimi pulzi se vzbudijo molekule v reaktivna stanja: [...] molekule [se] odzivajo elektronskemu vzbujanju s spremembami strukture), *zmanjšati – zmanjšanje, znižati – znižanje ipd.*

1.1.1.3 Glagolske fraze so v a) naklonski in vplivanjski vlogi ali v b) vlogi označevanja oziroma določanja natančnejših (včasih tudi že terminologiziranih) razmerij med termini: – primeri za poljudnoznanstvena besedila tipa *Delo* (Znanost) 2005: *igrati ključno vlogo* (pog., ekspr.), *biti ključnega pomena, biti mogoče najti* (publ., pog.), *biti pomembno, se pravi* (brezos.), *poskušati odpraviti, po besedah vodje potrditi, pričeti posvečati pozornost, pomakniti se vstran, biti znano pod imenom, biti na voljo, iti za, tikati se, videti se, imeti pomen pri, imeti največ besede pri, biti na meji med, treba iskati možnosti, treba poudariti, biti mogoče/lahko, biti kompromis med, biti sestavni del, biti značilen za, ne biti v čast, klicati na pomoč, veljati omeniti, delovati v okviru, potekati v okviru, biti daleč pod ravnjo, biti prisoten v, biti kot vir, biti dokaz za, biti značilen primer, biti odvisno od, biti sestavljeno iz, biti vezan na, končati na stopnji*; – primeri za znanstvena besedila tipa *Zbirka Usklajeno in sonaravno* 2004: *biti skladičen z/s, biti neodvisen od, biti del, biti specifičen za, biti pogojen z/s, biti pomemben za, biti posledica, potekati v okviru, biti na voljo, biti odvisen od ipd.*

1.2 Pomenljivo modifikacijsko vlogo pri tipološkem opredeljevanju besedil, tudi v smislu terminološkega zgoščevanja, imajo členki (tudi kakšna členkovna zveza). Pomembna kolikostna in lastnostna razlika v pestrosti rabe se pokaže že v primerjanju poljudnoznanstvenih in znanstvenih besedil: – primeri za poljudnoznanstvena besedila kot *Delo* (Znanost) 2005: *pa tudi pri, naj, namreč, predvsem, povsem, torej, morda, šele, lahko, že, še, sicer, samo, le, vsaj, seveda, prav, čeprav, pač še, skratka*; – primeri za znanstvena besedila kot *Zbirka Usklajeno in sonaravno* 2004: *predvsem tudi, še, že, celo, seveda, prav.*

2 Z vidika besedila

Premosorazmerno razvoju različnih strok se specializirajo tudi besedila, ki zahtevajo tudi obravnavani temi ustrezno specializirano besedje – tj. specializirana oziroma strokovna besedila je potrebno obravnavati tako na leksikalni kot na

besedilni in funkcijsko-pragmatični ravni, kar pomeni, da ustrezno uporabo istih leksemov v različnih besedilih oziroma socialno-funkcijsko izbiro in opredelitve besedja sploh diktira/usmerja določen tip besedila. Smer t. i. tekstualne oziroma besedilne terminologije (prim. L'Homme, Heid, Sager 2003: 151–161) in t. i. terminološke (pomensko-skladenjske) mreže (prim. Kageura, Daille, Nakagawa, Chien 2004: 1–21) s konca devetdesetih let prejšnjega stoletja je še pospešil razvoj jezikovnih tehnologij in korpusnega jezikoslovja, ki zahteva natančnejšo besedilnotipsko opredelitev besedja oziroma leksike z dvema izhodiščnima meriloma – oblikovno-obsegovnim merilom in vsebinsko-zvrstnim merilom.¹³

Najpomembnejši je pomenskoscladenjski način oziroma izbira najustrežnejšega, s katerim lahko iste lekseme najustrežneje uporabimo v različnih tipih besedil.

Sicer pa besedilni pristop v smislu upoštevanja vseh možnih tipov besedil in z njimi soodvisno povezane ustrezne skladenjskopomenske (terminološke ali neterminološke) rabe besed zrelativizira tudi merila rabe prenesenih pomenov (tako metonimičnih kot metaforičnih). Več kot je na voljo različnih tipov besedil, bolj se potrjuje, da je različne leksemске prenesene pomene od stilno različne prenesene rabe smiselno ločevati samo znotraj konkretnih besedil oziroma v okvirih posameznih tipov besedil. Samo v konkretnih besedilih se razčistijo in so jasna razmerja med splošnimi/pomensko nezaznamovanimi izrazi in strokovnimi izrazi, med metaforičnimi/metonimičnimi pomeni z ustreznimi poimenovanji in (samo) stilno zaznamovano metaforično/metonimično rabo. Podobno problemsko, predvsem z vidika jezikoslovne terminologije, o uporabi metafore oziroma metaforizacije in metonimizacije v jezikoslovju razmišlja F. Čermák (1997: 184; 2001a: 4–5, 11).

Potrebno je še poudariti, da merila besedilnosti zadevajo vprašanje povezovanja znotraj besedila in med besedili. To povezovanje zajema površinske slovnične odvisnosti (kohezijo), pojmovne odvisnosti v besedilu (koherenco),¹⁴ stališče do besedila (namernost in sprejemljivost) in vgrajevanje novega in nepričakovanega v znano in pričakovano (informativnost v povezavi s členitvijo po aktualnosti);

¹³ Glede na dosedanjo dostopno jezikoslovno literaturo (prim. Gorjanc 2002: 11, 22, 24) se postopno oblikuje besedilnotipska opredelitev besedja oziroma leksike z dodanima oblikovno-obsegovnim merilom (male črke) in vsebinsko-zvrstnim merilom (podpisane črke): 1) prenosnik: 1.1) pisni, govorni: 1.1.1) oblikovno-obsegovno merilo, vsebinsko-zvrstno merilo; 1.1) pisni: časopisno (Č): 1.1.1) časopisno strokovno (Č_s), časopisno znanstveno (Č_z), časopisno poljudnoznanstveno (Č_{pz}), časopisno uradovno (Č_u), časopisno družbeno-politično (Č_{dp}), časopisno družbeno-aktualno/angažirano (Č_{da}), časopisno družabno (Č_{dr}), časopisno leposlovno (Č_l), časopisno potopisno (Č_p), časopisno versko (Č_v), časopisno kultura (Č_k), časopisno umetniško (Č_u); knjižno (K): knjižno strokovno (K_s), knjižno znanstveno (K_z), knjižno poljudnoznanstveno (K_{pz} = priročnik) ...; tiskovina (T): tiskovina brošura (Tb), tiskovina prospekt (Tp), tiskovina reklama (Tr), tiskovina letak (Tl), tiskovina obrazec (To); korespondenca (Kr): korespondenca javna (Ktrj), korespondenca privatna (Ktrp); 1.1) govorni: zasebno (Z): zasebno monolog/dialog/pripoved (Zm/d/pr); javno (J): javno monolog/dialog/pripoved (Jm/d/pr), RA/TV/d/i/p/z/k (radio/televizija) pri diskusija, intervju, predavanje, zborovanje, komentar ipd.

¹⁴ Koherenca besedilnih svetov in na njej temelječa kohezija površinskih besedil sta najočitnejša soodvisna kriterija besedilnosti, s tem da koherenca z vključevanjem pojmov in odnosov/razmerij označuje povezanost vsebine, kohezija pa v najširšem smislu vse načine površinskih slovničnih odvisnosti.

zunajjezikovni kontekst (situacijskost) in medsebojni soodnos med različnimi besedili (medbesedilnost) (De Beaugrande, Dressler, 1992: 34).

V okviru besedilnih funkcij (predstavitevne, izrazne/razodevalne in vplivajske) pri opredeljevanju različne stopnje strokovnosti besedil se kaže, da predvsem pomensko specializirani glagoli prevzemajo tudi predstavitevno vlogo, ki je načelno predvidena za samostalniško rabo, in s tem, ko predstavljajo oziroma vzročno-posledično ugotavljajo, v različnih razmerjih predstavitevno vlogo združujejo z vplivajnsko, usmerjevalno ali pojasnjevalno vlogo.

2.1 Ekslicitni besedilni vpliv se kaže predvsem pri glagolih, za katere je sicer tipična širša terminološka raba, vendar jim terminološka vezavnost zoža oziroma (terminološko) specializira določene pomene pri npr. *abstinirati glasovanje*, *balirati železne odpadke/hmelj/krmo/seno*, *blefirati veselje*, *diplomirati/magistrirati/doktorirati zgodovino* (še vedno pogostejša uporaba *diplomirati iz zgodovine/na zgodovini*), *džezirati na trobento*, *fikcionalizirati pot*, *misijonariti vero in vrednote*, *pamfletirati dogodke*, *snifati heroin*.

2.2 Danes v različnih tipih besedil po pogostnosti naraščajo tvorjenke najrazličnejših tipov kot najopaznejši pokazatelj specializacije pomenja; pogoste so tudi tvorbene različice za isti pomen oziroma leksem. Tako se npr. dnevno časopisje specializira z različnimi prilogami oziroma določeno stopnjo specializacije besedja oziroma pomenja izraža tudi s pogostejšo uporabo tvorjenk, npr. **absorber** (Č_z, Č_{pz} tipa npr. *Veterinarske novice* (2003): *Na bazi tega suspenzornega aparata so tri maščobne blazinice /parklja/, ki delujejo kot absorberji udarcev*) : *absorber* (Č_{da}, priloga *Dela* (Delo in dom, 2005): *Zaradi dodanih posebnih sestavin, voska in UV-absorberja je /lak lazura/ še posebej primerna za dobro in dolgotrajno zaščito stavbnega pohištva*) : *absorbanca* (Č_z, Biokemijska karakterizacija proteinov: *Inkubirali smo 10 min pri sobni temperaturi in nato zmerili absorbanco pri 595 nm s spektrofotometrom*) : **(re)absorbicija** (Tl_s, Spremni listek zdravila: *Lecitin poleg tega zmanjšuje absorbcijo holesterola iz zaužite hrane in preprečuje reabsorbicijo v telesu nastalega holesterola v krvni obtok*) nasproti **adsorbent/adsorbirati** (Č_z/K_z, v tipih besedil kot *Veterinarske novice*/Magistrsko delo: *Toskoidi so lahko tekoči (bistre ali rahlo motne tekočine), precipitirani, prečiščeni in/ali adsorbirani na različne adsorbente (suspenzije ali emulzije) / V jamice mikrotitrne plošče, na dno katerih so adsorbirana specifična protitelesa proti virusu VHS, smo najprej nanесли po 50 tl razredčevalne raztopine*).

3 Tipi besedil in terminološka vezljivost

Stopnja glagolske koherence oziroma sovisnosti kot merilo različne stopnje strokovne funkcijskosti besedil.¹⁵ Npr. isti pomensko temeljni glagol je lahko rabljen

¹⁵To je eden od primerov težnje po slovenjenju jezikoslovnega izrazja, npr. povezanost za kohezijo, sovisnost za koherenco ipd. (Toporišič 1998: 120).

terminološko ali neterminološko. Glede na znanstveni, poljudnoznanstveni nasproti praktičnostrokovnemu tipu besedila v okviru terminološke rabe in vezljivosti lahko govorimo kar o **prevladujoči** terminološki vezljivosti (neposredni/prvostopenjski ali posredni/drugostopenjski) v znanstvenih in poljudnoznanstvenih besedilih in znotraj tega o **povečani** neposredni/prvostopenjski ali posredni/drugostopenjski terminološki vezljivosti, in obratno o prevladujoči neterminološki vezljivosti v praktičnostrokovnih besedilih.

Iz prepostavke, da šele analiza konkretnih besedil omogoča podrobnejšo obravnavo in razlago združevanja pomena, oblike, izraza in funkcije v terminih, izpeljujem še druge predpostavke:

– Pomensko temeljni glagoli praviloma niso že izhodiščno del terminološke vezljivosti, tj. niso izvorno termini, ampak so navadno samo terminološko rabljeni, in z vezavo izglagolskih tvorjenk (že kot terminov ali samo terminološko uporabljenih v smislu nadaljnje vezave (ne)izglagolskega termina) uvajajo t. i. posredno/drugostopenjsko terminološko vezljivost. Tako pomensko temeljni kot pomensko specializirani glagoli kot termini uvajajo t. i. neposredno/prvostopenjsko terminološko vezljivost, kot netermini z vezavo izglagolskih terminov pa lahko uvajajo t. i. terminološko posredno/drugostopenjsko vezljivost.

– Razmerje med neposredno/prvostopenjsko terminološko vezljivostjo glagolov in posredno/drugostopenjsko terminološko vezljivostjo izglagolskih tvorjenk je odločilno za natančnejše tipiziranje strokovnih besedil v mejah čiste ali poljudne znanosti, kar pomeni, da povečana neposredna/prvostopenjska terminološka vezljivost glagolov nakazuje povečano poljudnost znanstvenih besedil, povečana posredna/drugostopenjska terminološka vezljivost izglagolskih tvorjenk pa nakazuje višjo znanstvenost besedil. V praktičnostrokovnih besedilih niti pri temeljnih niti pri specializiranih glagolih kot neterminih ne more biti prevladujoča terminološka vezljivost – zaradi neterminološko rabljenih glagolov je v manjšini in prevladuje neterminološka vezljivost.

Sicer pa temeljni glagoli skupaj s členki v izhodiščni stopnji izražajo predvsem interpretativno vrednost – že pri izpisu uporabljenih glagolov v določenem besedilu se pokaže stopnja naklonskosti/vplivanjskosti besedil, in s tem tudi večja ali manjša stopnja ekspresivnosti.

3.1 Terminološka vezljivost glede na tipe besedil

3.1.1 Tipi terminološke vezljivosti

3.1.1.1 Z vidika t. i. glagolske terminološke vezljivosti se ločijo različni tipi zgradb z glagoli oziroma izglagolskimi tvorjenkami kot že termini ali terminološko rabljenimi (Tglag/TrabaGlag/Tizglag/TrabaIzglag). Glagoli so lahko že termini (Tglag: levo/desno nevezljivi ali vezljivi) ali samo terminološko rabljeni (TrabaGlag), ki vežejo termine – t. i. neposredna/prvostopenjska terminološka vezljivost, npr. *Rimonabant* (T) *uravnava* (TrabaGlag) *preveč dejavni sistem EK* (T), *Posegi*

(TrabaIzglag) *zmanjšajo* (TrabaGlag) *kardiovaskularno tveganje* (Tizglag), *Energija kvanta* (T) *je sorazmerna s* (TrabaGlag) *frekvenco svetlobe* (T), *Takšno kodiranje* (Tizglag) *zato imenujemo zvezni ali analogni način kodiranja podatkov* (TrabaGlag), *Informacijo* (Traba) *moramo predstaviti* (TrabaGlag) *s podatki* (Traba), *Težko kritino* (T) *polagajo* (Traba) *tako*; glagoli netermini pa lahko vežejo izglagolske termine – t. i. posredna/drugostopenjska terminološka vezljivost v smislu glagol netermin (NTglag) + izglagolska tvorjenka kot termin ali terminološko rabljena (Tizglag/TrabaIzglag) + termin (T), npr. *Težo kritine* (Traba) *je treba upoštevati* (NTglag) *že pri načrtovanju in izdelavi* (Tizglag/TrabaIzglag) *strešne konstrukcije* (T) ipd.

Tako ločujemo:

– vezavno neposredno/prvostopenjsko vezljivost, tj. glagoli termini ali samo terminološko rabljeni glagoli vežejo /ne/izglagolske termine (Tglag/TrabaGlag + T/ne/izglag), npr. *Njegovo temperaturo* (Traba) *bi predstavljala* (TrabaGlag) *dolžina živosrebrnega stolpca* (Traba), *Z ortopedsko obravnavo* (Tizglag) *se ukvarjajo* (TrabaGlag) *drugi specialisti* (NT) ipd.;

– vezavno posredno/drugostopenjsko vezljivost, tj. glagoli netermini ali samo neterminološko rabljeni z vezavo izglagolskih terminov ali samo terminološko rabljenih izglagolskih tvorjenk lahko vzpostavljajo posredno vezljivost terminov (NTglag/NTrabaGlag + Tizglag / TrabaIzglag + T), npr. *Sodobni koncepti varstva narave* (Tizglag) *temeljijo na* (NTglag) *dolgoročnem ohranjanju celovitih naravnih procesov* (Tizglag) *v ekosistemih* (T), *Porazna ohranjenost narave* (NT) *ne omogoča* (NTglag) *vzpostavitve* (TrabaIzglag) *dovolj velikih osrednjih območij* (T) ipd.

Čeprav so glagoli termini zaradi specializiranega pomena pogosteje nevezavno uporabljani, npr. *abstinirati* (nasproti *abstinirati volitve*), *asimilirati se* (nasproti *asimilirati del prebivalstva*), *misijonariti* (nasproti *misijonariti vero*), vezavnost pogosto izgubljajo tudi samo terminološko uporabljani glagoli tipa *vneti se*, *izboljšati/poslabšati se*, *podaljšati se* ipd.

Z vidika nevezavnosti oziroma desne nevezljivosti je še bolj smotrno govoriti o pomensko specializiranih oziroma terminoloških zloženih povedkih, npr. *Rimnabat* (T) *je prvo v kategoriji zdravil* (TrabaGlag), *tako imenovanih zaviralcev CBI* (TrabaIzglag), *Gre za tako imenovano centralno delujoče sredstvo* (TrabaGlag), *Določena pravila za zapis podatkov* (Traba) *imenujemo kodna pravila ali kar kod* (TrabaGlag), *Kar* (NTizglag) *je znano pod imenom hallux vulgus* (TrabaGlag), *Planckova konstanta* (T) *je značilna za kvantno fiziko* (TrabaGlag), *Ocena* (NTizglag) *temelji na ekstrapolaciji fizikalnih spoznanj na velike časovne dimenzije* (TrabaGlag), *Scenarij C* (T) *označuje eko-socialna tržna ekonomija in globalni socialni sporazum* (TrabaGlag), *Rezultati kliničnega preskušanja* (Tizglag) *kažejo tveganja* (TrabaGlag), *Solarni strešniki* (T) *so izdelani iz prosojnega pleksi stekla* (TrabaGlag) ipd.

3.1.1.2 V okviru neterminološke vezljivosti ločimo:

– glagoli netermini oziroma neterminološko rabljeni glagoli vežejo /ne/izglagolske termine ali netermine (NTglag/NTrabaGlag + T/NT/ne/izglag), npr. *Med temi dejavnostmi (Traba) je zagotovo najpomembnejše (NTglag) iskanje informacij (Trabalzglag), Ishemične razjede (Tizglag) ne sodijo (NTglag) v ortopedsko obravnavo (Tizglag), Streha (NT) se lepo vklaplja (NTglag) v okolico (NT), Bi želeti izmeriti (NTglag) telesno temperaturo (T), Z boljšim odkrivanjem in zdravljenjem (Trabalzglag) se je podaljšala (NTglag) tudi življenjska doba ljudi s sladkorno (NT) ipd.;*

– glagoli netermini oziroma neterminološko rabljeni glagoli z vezavo izglagolskih neterminov ali samo neterminološko rabljenih izglagolskih tvorjenk vzpostavljajo posredno vezljivost terminov ali neterminov (NTglag/NTrabaGlag + NTizglag/NTrabalzglag + T/NT), npr. *Kadar želimo (NTglag) popolnoma jasno predstavitev (NTizglag) informacije (Traba), V razpravah so podrobneje spremljali in preverjali (NTglag) morebitni vpliv (NTizglag) na delovanje (NTizglag) srčno-žilnega sistema (T), To (Traba) se vidi (NTglag) tudi v povsem nasprotnih ocenah (NTizglag) o istem posegu v naravo (NTizglag) ipd.*

3.1.1.3 Terminološka ali neterminološka je leva prisojevalnoujemalna vezljivost z /ne/izglagolskimi termini ali netermini (T/NT/ne/izglag), npr. *Presnovni parametri (T) so se bistveno izboljšali (TrabaGlag), Rimonabant (T) je prvo v kategoriji zdravil (TrabaGlag), Kritične so (NTglag) tako imenovane položne strehe (Traba), Številka na zaslonu (NT) se diskretno spreminja (NTglag) po korakih ipd.*

Pri večstavčnih strukturah so z vidika določanja stopnje strokovnosti besedil pomenljive različne kombinacije terminološke in neterminološke vezljivosti, npr. *Varovanje posameznih biotopov ali posameznih vrst (Tizglag) je še pomembno (NTglag), a le kot del (= varovanje [...] = Tizglag) kratkoročnih varstvenih rešitev (Tglag), Palec (NT) se pogosto pomakne vstran (NTglag), kar (NTizglag) je znano pod imenom hallux vulgaris (Tglag),*

3.1.2 Analiza tipov strokovnih besedil

Specializirana besedila imajo nekaj skupnih lastnosti z nespécializiranimi besedili, zato je nujno upoštevati kulturološki-epistemološki vidik relativnosti pri večji ali manjši stopnji specializiranosti v komunikaciji (Antia 2001: 5–29). Cilji specializiranih besedil so jasna in nedvoumna komunikacija, ne glede na različne stopnje sinonimičnosti in povečane/pomanjšane (sicer leksikalizirane) metaforičnosti (Méndez Cendón, Chang 2001: 49–61).

3.1.2.1 Za obravnavo določenih tipov strokovnih besedil so bili izdelani obrazci, ki omogočajo tudi boljšo vidno predstavitev stopnje terminološkosti po izbranih besedilih.

Obrazci terminološke in neterminološke rabe glagolov s krajšavami: T = termin, NT = netermin, T/NT/ne/izglag = /ne/izglagolski termin, Tglag = glagol – termin,

NTglag = glagol – netermin, TrabaGlag = terminološka raba glagola, NTrabaGlag = neterminološka raba glagola, Tizglag = izglagolska tvorjenka – termin, TrabaIzglag = terminološka raba izglagolske tvorjenke.

Upoštevana je tako leva kot desna vezljivost, s tem da je terminološkost oziroma neterminološkost osebkovih/levih udeležencev še posebej bistvena oziroma odločilna pri desno nevezljivih glagolih. Praviloma pa je leva vezljivost terminološko neobvezna (T/NT/ne/izglag).

Terminološka vezljivost (vezana na terminološko rabo glagolov in izglagolskih tvorjenk). Desno nevezljivi pomensko specializirani glagoli pa so tipični za terminološko rabo, sicer pa terminološka raba oziroma terminološka vezljivost uvaja desno vezljivost z udeleženskim terminom; z vidika izhodiščne osebne glagolske oblike je težišče neposredne ali posredne terminološke vezljivosti označeno krepko:

- 1 T/NT/ne/izglag + Tglag/TrabaGlag**
- 1.1 T/NT/ne/izglag + Tglag/TrabaGlag + T/ne/izglag**
- 1.2 T/NT/ne/izglag + NTglag/NTrabaGlag + Tizglag/TrabaIzglag + T**
- 1.3 T/NT/ne/izglag + Tglag/TrabaGlag + NT/ne/izglag**
- 1.4 T/NT/ne/izglag + NTglag/NTrabaGlag + Tizglag/TrabaIzglag + NT**

Neterminološka vezljivost (vezana na neterminološko rabo glagolov in izglagolskih tvorjenk). Desno nevezljivi pomensko temeljni glagoli pa so tipični za neterminološko rabo, sicer pa neterminološka raba oziroma neterminološka vezljivost uvaja desno vezljivost z udeleženskim terminom ali neterminom; z vidika izhodiščne osebne glagolske oblike je težišče neposredne ali posredne neterminološke vezljivosti označeno krepko:

- 2 T/NT/ne/izglag + NTglag/NTrabaGlag**
- 2.1 T/NT/ne/izglag + NTglag/NTrabaGlag + T/ne/izglag**
- 2.2 T/NT/ne/izglag + NTglag/NTrabaGlag + NTizglag/NTrabaIzglag + T**
- 2.3 T/NT/ne/izglag + NTglag/NTrabaGlag + NT/ne/izglag**
- 2.4 T/NT/ne/izglag + NTglag/NTrabaGlag + NTizglag/NTrabaIzglag + NT**

Z zgornjimi obrazci se odkrivajo različne kombinacije terminološke in neterminološke vezljivosti.

Namen spodnjih izpisov iz gradiva je pomensko in strukturnoskladenjsko dokazati in vsaj vzorčno prikazati določljivost stopnje strokovnosti posameznih besedil; kot izhodiščno merilo za presojanje oziroma določanje stopnje terminološkosti je terminološka ali neterminološka raba glagolov in izglagolskih tvorjenk in seveda njihova vezljivost.

V nadaljevanju bo pri analizi konkretnih besedil terminološkost oziroma neterminološkost besednih zvez označena s krepko izpisano številko ustreznega zgornjega obrazca, npr. **1, 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 2, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4**. Tako bodo vsaj z delčki besedil prikazani prehodi med terminološkimi in neterminološkimi zvezami.

3.1.2.2 Tako pomensko- kot strukturnoskladenjsko pa je poleg terminološkosti povedja oziroma povedka pomembna tudi terminološkost udeležencev oziroma, v okviru rabe, njihovih udeleženskih vlog. Obravnava terminološkosti mora upoštevati tudi kategorialne lastnosti (pomenske in slovnične) udeležencev, kot so npr. živost, človeškost, števnost, abstraktnost, konkretnost. Pri povedkovih in udeleženskih izglagolskih tvorjenkah je lahko povedno razmerje besedotvorni pomeni : udeleženske vloge. Ni naključje, da sta najpogosteje uporabljana besedotvorni pomen dejanja in rezultat dejanja, ki sta tudi v najtesnejšem metonimičnem razmerju, in praviloma tudi skladenjsko odločilna za spremembo določenega strokovnega stila (prim. Jousse, Bouveret 2003: 71–98).

In ni naključje, tudi glede na dosedanje ugotovitve, da izglagolske tvorjenke močno prevladujejo v znanstvenih in poljudnoznanstvenih besedilih, in da jih je v praktičnostrokovnih besedilih malo.

3.1.2.2.1 Smiselno je, da imata največjo možnost sovpadanja ravno **besedotvorni pomen rezultata dejanja z udeležensko vlogo rezultata dejanja** oziroma gre za pomenskoskladenjsko soodvisnost med besedotvornim pomenom in udeležensko vlogo: – v poljudnoznanstvenih in znanstvenih besedilih: *razjede nastajati iz, preprečiti nastanek razjed, povzročiti okužbe, zagotoviti oskrbo poškodbe, dobiti dovolj natančno predstavo tega, odražati se v neracionalni razpršeni poselitvi, dodati je treba še vsebinsko interpretacijo, predstavljati rezultate raziskave, pomemben dejavnik biti naklon strehe, imenovati programska oprema*; – v praktičnostrokovnih besedilih: *biti zapisano v lokacijski informaciji, treba upoštevati pri izdelavi strešne konstrukcije ipd. Besedotvorni pomen rezultata dejanja še v drugih udeleženskih vlogah: odpraviti deformacije (cilj dejanja /Cd/), preprečiti nastanek razjed (cilj dejanja /Cd/), zdraviti razjede (prizadeto z dejanjem /Pr_d/), biti povezan z manjšo poškodbo (vsebina dejanja /Vs_d/), tako imenovane ishemične razjede (pojav /Po_d/), medčasovni interpretaciji (vsebina dejanja /Vs_d/) dodati še vsebinsko interpretacijo (vsebina dejanja /Vs_d/), pojasniti fotoefekt v okviru polklasičnega približka (vsebina dejanja /Vs_d/) ipd. – **Besedotvorni pomen dejanja** v različnih najpogostejših udeleženskih vlogah kot so cilj dejanja /Cd/, namen dejanja /Na_d/ ali vsebina dejanja /Vs_d/ v razmerju **izglagolske tvorjenke : glagoli** hkrati soodvisno odkriva tudi različna glagolska terminološka razmerja, ki odločilno vplivajo na določanje stopnje strokovnosti oziroma znanstvenosti besedil: – v poljudnoznanstvenih besedilih: *igrati ključno vlogo / sodelovati pri presnovi (vsebina dejanja /Vs_d/) glukoze in lipidov, biti obetaven za posege (cilj dejanja /Cd/), rezultati kliničnega preskušanja (izvor dejanja /Iz_d/) kazati, zmanjšati kardiovaskularne dejavnike tveganja (vsebina dejanja /Vs_d/), pričakovati z znižanjem telesne teže (namen dejanja /Na_d/), zahtevati skrben nadzor (namen dejanja /Na_d/); – v znanstvenih besedilih: *biti pomemben za vse vidike prostorskega načrtovanja (namen dejanja /Na_d/), poznati načela sonaravnega in uravnoteženega prostorskega razvoja (vsebina dejanja /Vs_d/), prihajati do***

nenadzorovanega širjenja poselitve (rezultat dejanja /Rd/), predstavljati raziskavo (vsebina/rezultat dejanja /Vs_d/Rd/); – v praktičnostrokovnih besedilih: imeti utore za vertikalno stikanje (namen dejanja /Na_d/) ipd.

3.1.2.2.2 Vidik leve vezljivosti oziroma prisojevalnega razmerja pričakovano izloči samo določene funkcijsko ustrezne udeleženske vloge, prevladuje vsebina dejanja /Vs_d/, precej manj je izvora dejanja /Iz_d/, še manj pa vzroka dejanja /Vz_d/ itd.: – za besedotvorni pomen dejanja: – v poljudnoznanstvenih besedilih: *Rezultati kliničnega preskušanja* (izvor dejanja /Iz_d/) *kažejo, da ..., Šele v devetdesetih se je uveljavilo rekonstruktivno zdravljenje* (vsebina dejanja /Vs_d/), *Med pozne zaplete sodijo prekrvavitvene motnje, okvare živčevja, dolgotrajna razjede in nevarna vnetja* (vsebina dejanja /Vs_d/), *Okvare perifernega živčevja, motnje prekrvavitve in okužba* (izvor dejanja /Iz_d/) *povzročijo razkroj tkiva*, – v znanstvenih besedilih: *Trajnostni razvoj* (vsebina dejanja /Vs_d/) *se najpogosteje deklarira kot razvoj, ki ..., Prostorski razvoj in urbanizacija* (vsebina dejanja /Vs_d/) *potekata praviloma po izhodiščih prostorskih in urbanističnih zasnov, Računalniške komunikacije* (vzrok dejanja /Vz_d/) *so povzročile razprševanje informacijskih virov*, – v praktičnostrokovnih besedilih: *Proizvodnja opečne kritine je energetsko zelo potratna*; – **besedotvorni pomen rezultata dejanja:** – v poljudnoznanstvenih besedilih: *Laboratorijski izvidi* (vsebina dejanja /Vs_d/) *so se izboljšali, Razjede* (izvor/vsebina dejanja /Iz/Vs_d/) *povzročajo okužbe, Ishemične razjede* (vsebina dejanja /Vs_d/) *ne sodijo v ortopedsko obravnavo, Ishemične ali močno vnete razjede* (vsebina dejanja /Vs_d/) *za opisano vrsto zdravljenja z mavcem niso primerne*, – v znanstvenih besedilih: *Scenarij C pa označuje eko-socialna tržna ekonomija in globalni socialni sporazum* (vsebina dejanja /Vs_d/), *Hibernate kot programska rešitev* (izvor dejanja /Iz_d/) *podpira večino podatkovnih baz*, – v praktičnostrokovnih besedilih: *Obroba* (sredstvo dejanja /Sd/) *se uporablja pri drugih tipih kritin* ipd.

3.1.2.2.3 Tudi pri določanju stopnje terminološkosti oziroma tipa strokovnega besedila je pomembna pomenskoskladenjska soodvisnost povedja in udeležencev v določenih udeleženskih vlogah in pa tako kategorialne lastnosti povedkovih glagolov /kot vezljivost in vidskost z besedilno aktualnimi kategorialnimi lastnostmi časa, naklona in načina/ kot tudi kategorialne lastnosti (pomenske in slovnične) udeležencev (kot npr. živost, človeškost, števnost, abstraktnost, konkretnost z besedilno aktualnimi kategorialnimi lastnostmi kot sta število in sklon). Ta vzajemna pomenskoskladenjska povezanost povedja in udeležencev seveda presega zgolj stavčno organiziranost povedi in tako specificira tvorbo strokovnega besedila.

Spodnji primeri lahko izražajo, kako besedilo vzvratno pomensko- in strukturno-skladenjsko opredeljuje lekseme v povedku in udeleženskih vlogah, npr. *Posegi* (Trabalzglag) *zmanjšajo* (TrabaGlag) *kardiovaskularno tveganje* (Tizglag) nasproti *Tako imenovano centralno delujoče sredstvo* (Tizglag) *pomaga zmanjšati* (NTglag) *občutek za lakoto* (NTizglag), *Večje rane* (NT) *lahko povzročijo* (NTglag) *okužbe in amputacijo udov* (Tizglag) nasproti *Motnje prekrvavitve in okužba* (Tizglag)

povzročijo (TrabaGlag) *razkroj tkiva* (Tizglag), *To* (NTizglag) *zahteva* (NTglag) *skrben nadzor* (NTizglag) nasproti *Razjede* (Tizglag) *zahtevajo* (TrabaGlag) *različno zdravljenje* (TrabaIzglag) ipd.

3.1.2.3 Analiza besedil

Pri ovrednotenju stopnje terminološkosti besedil v zvezi s **terminološko vezljivostjo** pri spodnjih besedilih oziroma delih besedil uporabljam tudi zveze **šibko/močno prevladujoča terminološka vezljivost**, v zvezi z **neposredno/glagolsko terminološko vezljivostjo** in **posredno/izglagolsko terminološko vezljivostjo** pa uporabljam tudi zveze **povečana neposredna/posredna terminološka vezljivost**.

(Različne kombinacije terminološkosti oziroma neterminološkosti besednih zvez so označene s krepko izpisano številko enega izmed zgornjih obrazcev, npr. **1, 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 2, 2.1, 2.2, 2.3, 2.4**, ki določajo stopnjo terminološkosti oziroma neterminološkosti skladske rabe in hkrati vezljivosti.)

3.1.2.3.1 Poljudnoznanstvena časopisna besedila

Besedila izražajo **šibko prevladujočo terminološko vezljivost** (T zlasti z **1** in **1.1**) in znotraj nje **povečano neposredno terminološko glagolsko vezljivost** (Tglag/TrabaGlag), kar označuje poljudnoznanstvenost besedila. Precej je tudi posredne terminološke vezljivosti izglagolskih tvorjenk, vendar vseeno manj kot glagolske vezljivosti, npr. v *Delu* (Znanost), Dragica Bošnjak, Pogubna trebušna debelost (Nadzorovano zmanjšanje telesne teže), 24. 3. 2005, str. 18, ali v *Delu* (Znanost) prispevek iste avtorice Ne izgubite noge zaradi – zrnca peska v čevlju (Nevarnost diabetičnega stopala), 24. 3. 2005, str. 18 ipd.:

[Endokanabinoidni sistem (EK) je fiziološki sistem v telesu (Tglag) **1**], ki po mnenju strokovnjakov igra ključno vlogo (NTglag) v centralnem in perifernem uravnavanju (TrabaIzglag) energijskega ravnovesja (T), kopičenja maščob, pa tudi pri presnovi (Tizglag) glukoze in lipidov (T) **1.2**]. [Receptorje CB1 (T) je mogoče najti (NTglag) v možganih in v perifernih telesnih tkivih (T) **2.1**], [na primer adipocitih (ali »maščobnih celicah«) (T), ki sodelujejo (NTglag) pri presnovi (Tizglag) lipidov in glukoze (T) **1.2**]. [Ta sistem (T) je obetaven (NTglag) za posege **2.1**], [ki naj zmanjšajo (TrabaGlag) kardiovaskularno tveganje (Tizglag) **1.1**]. [Rimonabant (T) je prvo v kategoriji zdravil (TrabaGlag)], [tako imenovanih (TrabaGlag) zaviralcev CB1 (TrabaIzglag) **1.1**]. [S selektivnim zaviranjem (Tizglag) centralnih in perifernih receptorjev CB1 (T) **1.1**] [rimonabant (T) uravnava (TrabaGlag) preveč dejavni sistem EK (T) **1.1**]. [Rezultati kliničnega preskušanja (Tizglag) kažejo (TrabaGlag) **2.1**], da [rimonabant (T) zmanjša (TrabaGlag) kardiovaskularne dejavnike tveganja (Tizglag) **1.1**], tako da [zmanjšuje (TrabaGlag) trebušno debelost (T) in izboljša (TrabaGlag) presnovne parametre (T) **1.1**] [bolj, kakor bi to pričakovali (NTglag) samo z znižanjem telesne teže (NTizglag) **2.2**]. (Izpis celotnega pojasnjevalnega odstavka z naslovom Rimonabant in endokanabinoidni sistem (EK).)

Mejo med poljudnoznanstvenim in znanstvenim prispevkom pa izraža **močno prevladujoča terminološka vezljivost** (T zlasti z **1 in 1.1**), ki povečuje znanstvenost prispevka, in **zelo povečana neposredna terminološka glagolska vezljivost** (Tglag/TrabaGlag), ki pa poudarja poljudnost pristopa – takšen je npr. prispevek prof. dr. Janeza Strnada O sevanju in absorpciji svetlobe, *Delo* (Znanost), 17. marca 2005, str. 18.

3.1.2.3.2 Poljudnoznanstvena učbeniška besedila

Še najbolj jasno izražajo stopnjevanje strokovnosti oziroma znanstvenosti besedila, kar odraža posebno metodološko pozornost oziroma didaktično namembnost – od neterminološke praktične strokovnosti (NTglag/NTizglag z **2.1 in 2.3**) prek poljudnoznanstvenega pristopa z neposredno terminološko glagolsko vezljivostjo (Tglag/TrabaGlag z **1 in 1.1**) do čisto znanstvenih definicij spet nazaj do opisne neterminološke rabe leksike (NTglag/NTizglag, npr. **2.1 in 2.3**). V smislu poljudnoznanstvenosti pa bi besedilo lahko ovrednotili s **prevladujočo terminološko vezljivostjo** (T zlasti z **1 in 1.1**) in s **povečano neposredno terminološko glagolsko vezljivostjo** (Tglag/TrabaGlag), npr. Wechtersbach, Lokar 2004:

– [Če bi kralju (NT) želeli izmeriti (NTglag) telesno temperaturo (T) **2.1**] in [bi v ta namen uporabili (NTglag) živosrebrni termometer (T) **2.1**], [bi njegovo temperaturo (Traba) predstavljala (TrabaGlag) dolžina živosrebrnega stolpca (Traba) **1.1**]: [daljši stolpec (Traba) bi pomenil (TrabaGlag) višjo temperaturo, krajši pa nižjo (Traba) **1.1**]. [Pri vsaki, tudi najmanjši spremembi merjene temperature (Tizglag) bi se spremenila (TrabaGlag) tudi dolžina živosrebrnega stolpca (Traba) in pri tem zvezno prešla vse vmesne vrednosti **1.1**]. [Takšno kodiranje (Tizglag) zato imenujemo **zvezni** ali **analogni način** kodiranja podatkov (Tglag) **1**]. (12)

– [Pri spremljanju merjene temperature (NTizglag) se številka na zaslonu (NT) diskretno spreminja (NTglag) po korakih **2.3**]: [eno številko (NT) zamenja (NT) pri določeni spremembi temperature (NTizglag) druga, to tretja (NT) **2.3**] itd. [Takšno kodiranje (Tizglag) zato imenujemo **diskretni** ali **digitalni način** kodiranja podatkov (Tglag) **1**] [...]. (13)

3.1.2.3.3 Znanstvena besedila – primeri besedil so bili vzeti iz Lah (ur.) 2004

Terminološko ovrednotenje znanstvenih prispevkov kaže na **močno prevladujočo terminološko vezljivost** (T zlasti z **1 in 1.1 in 1.2**), ki označuje znanstvenost prispevkov, in **povečano posredno terminološko vezljivost izglagolskih tvorjenk** (Tizglag/TrabaIzglag, zlasti z **1.2 in 2.1**), ki še poudari znanstvenorazpravljalni način obravnave, npr. Robert Blinc v *Od mej rasti do razvoja za preživetje*, 8–11:

– [Sporočilo knjige (NTizglag) je nov razvojni vzorec (TrabaGlag) **1**], [ki pove (TrabaGlag), da ni mogoča nadaljnja neomejena gospodarska rast (TrabaIzglag) **1.1**], [saj je nosilna zmogljivost našega planeta (Traba) končna in omejena (TrabaGlag) **1**] [...]. (8)

– [Pojav globalnih klimatskih sprememb zaradi ‘učinka tople grede’ (Tizglag) je privedel do (NTglag) protokola v Kjotu (Tizglag) **1.2**], [ki (Tizglag) določa (TrabaGlag) postopno zmanjševanje emisij ‘toplogrednih plinov’ (Tizglag) **1.1**] [...]. (9)

3.1.2.3.4 Praktičnostrokovna besedila

Za praktičnostrokovna besedila je **tipična neterminološka vezljivost** (NTglag/NTizglag), znotraj terminološke vezljivosti je predvsem **neposredna terminološka glagolska vezljivost** (Tglag/TrabaGlag). Sicer pa je pri terminološki rabi prevladujoča neglagolska (gl. oznako T), npr. v prispevku Borisa Klenovška (2005: 27):

[Sonce je neizčrpen vir energije **2**], [zato se vse pogosteje izkorišča (TrabaGlag) sončna energija (Traba) **1.1**]. [Trg (NT) ponuja (NTglag) solarne strešnike (Traba) **2.1**], [ki (Traba) opravljajo (NTglag) dve nalogi: varujejo stavbo pred zunanjimi vremenskimi vplivi in zbirajo sončno energijo (TrabaIzglag) **2.1**]. [Solarni strešniki v obliki zareznikov (T) se lahko vgradijo (TrabaGlag) neposredno namesto običajnih strešnikov (Traba) **1.1**], [pri drugih tipih kritin (Traba) pa se uporablja (TrabaGlag) obroba (NT) **1.3**] [...].

Samo primerjalno, zaradi iste tematike, dodajam primer poljudnoznanstvenega besedila s **šibko prevladujočo terminološko vezljivostjo** (T zlasti z **1** in **1.1**) in znotraj nje **neposredno terminološko glagolsko vezljivostjo** (predvsem TrabaGlag), npr. Martine Zbašnik Senegačnik (2005: 27):

[Zelene strehe so lahko ravne ali z blagim naklonom **1**], [tehnologija gradnje in sodobna gradiva (Tizglag) pa omogočajo (NTglag) tudi učinkovito izvedbo strmejše strehe (Tizglag) **2.1**]. [Izpostavimo lahko (NTglag) številne ugodnosti ozelenjene strehe (Traba) **2.1**]: – [Strešna izolacija (Tizglag) je z ozelenjeno plastjo zaščitena (TrabaGlag) pred temperaturnimi in vremenskimi vplivi (Traba) **1.1**], [kar (Traba) podaljšuje (TrabaGlag) življenjsko dobo strehe (pri neozelenjeni strehi je temperatura na površini +80 °C, pri ozelenjeni pa +25 °C) (Tizglag) **1.1**] [...].

4 Sklepne ugotovitve

– Za določanje tipologije strokovnosti obravnavanim besedilom je odločujoča terminološka raba in usmerjenost glagolov in izglagolskih tvorjenk, ki posledično uravnava tudi uporabo neglagolskih terminov. Stopnja strokovnosti med čistim znanstvenim stilom, poljudnejšim pristopom in strokovno prakso se odraža v pestrejši pomenskoskladenjski uporabi glagolov in členkov predvsem v praktičnostrokovnih besedilih.

– V okviru besedilnih funkcij (predstavitvene, izrazne/razodevalne in vplivajske) pri opredeljevanju različne stopnje strokovnosti besedil se kaže, da predvsem pomensko specializirani glagoli prevzemajo tudi predstavitveno vlogo, ki je načelno predvidena za samostalniško rabo, in s tem, ko predstavljajo oziroma vzročno-posledično ugotavljajo, v različnih razmerjih predstavitveno vlogo združujejo z vplivajnsko, usmerjevalno ali pojasnjevalno vlogo.

– Glede na znanstveni, poljudnoznanstveni nasproti praktičnostrokovnemu tipu besedila v okviru terminološke rabe in vezljivosti lahko govorimo kar o prevladujoči terminološki glagolski ali izglagolski vezljivosti (neposredni/prvostopenjski ali posredni/drugostopenjski) in znotraj tega o povečani neposredni/prvostopenjski ali posredni/drugostopenjski terminološki vezljivosti v znanstvenih in poljudnoznanstvenih besedilih, in obratno o prevladujoči neterminološki vezljivosti v praktičnostrokovnih besedilih.

– Za obravnavo določenih tipov strokovnih besedil so bili izdelani obrazci, ki omogočajo tudi boljše vidno predstavitev stopnje terminološkosti po izbranih besedilih. Obrazci terminološke in neterminološke rabe glagolov imajo krajšave: T = termin, NT = netermin, T/NT/ne/izglag = /ne/iglagolski termin, Tglag = glagol – termin, NTglag = glagol – netermin, TrabaGlag = terminološka raba glagola, NTrabaGlag = neterminološka raba glagola, Tizglag = izglagolska tvorjenka – termin, TrabaIzglag = terminološka raba izglagolske tvorjenke.

– Poljudnoznanstvena časopisna besedila izražajo šibko prevladujočo terminološko vezljivost in znotraj nje povečano neposredno terminološko glagolsko vezljivost (Tglag/TrabaGlag). Precej je tudi posredne terminološke vezljivosti izglagolskih tvorjenk, vendar vseeno manj kot glagolske vezljivosti. V poljudnoznanstvenih učbeniških besedilih je jasno prikazano stopnjevanje strokovnosti oziroma znanstvenosti besedila, kar odraža posebno metodološko pozornost oziroma didaktično namembnost – od neterminološke praktične strokovnosti (NTglag/NTizglag) prek poljudnoznanstvenega pristopa z neposredno terminološko glagolsko vezljivostjo (Tglag/TrabaGlag) do čisto znanstvenih definicij spet nazaj do opisne neterminološke rabe leksike (NTglag/NTizglag). V smislu poljudnoznanstvenosti pa bi besedilo lahko ovrednotili s prevladujočo terminološko vezljivostjo in s povečano neposredno terminološko glagolsko vezljivostjo (Tglag/TrabaGlag). Znanstvena besedila kažejo na močno prevladujočo terminološko vezljivost, ki označuje znanstvenost prispevkov, in na povečano posredno terminološko vezljivost izglagolskih tvorjenk (Tizglag/TrabaIzglag), ki še poudari znanstvenorazpravljalni način obravnave. Za praktičnostrokovna besedila je tipična neterminološka vezljivost (NTglag/NTizglag), znotraj terminološke vezljivosti je predvsem neposredna terminološka glagolska vezljivost (Tglag/TrabaGlag). Sicer pa je prevladujoča terminološka neglagolska raba.

Viri in literatura

- ANTIA, E. Bassegy, 2001: Terminological Investigations into Specialized Knowledge and Texts. A Case Study of Legislative Discourse. *Terminology* 7/1. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 5–29.
- CABRÉ CASTELLVÍ, M. Teresa, 2000: Elements for a Theory of Terminology: Towards an Alternative Paradigm. *Terminology* 6/1. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 35–57.

- CABRÉ CASTELLVÍ, M. Teresa, 2003: Theories of Terminology. Their Description, Prescription and Explanation. *Terminology* 9/2. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 163–199.
- ČERMÁK, František, BLATNÁ, Renata (ur.), 1995: 8. Terminologie v JSV. *Manuál lexikografie*. Praha: Nakladatelství H & H.
- ČERMÁK, František, 1997: Czech National Corpus: A Case in Many Contexts. *International Journal of Corpus Linguistics* 2/2. 181–197.
- ČERMÁK, František, 2001a: Substance of Idioms: Perennial Problems, Lack of Data or Theory? *International Journal of Lexicography* 14/1. London: Oxford University Press. 1–20.
- ČERMÁK, František, 2001b: *Jazyk a jazykověda. Přehled a slovníky*. Praha: Univerzita Karlova. Nakladatelství Karolinum.
- DANEŠ, František, 1997a: Situace a celkový stav dnešní češtiny. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia. 12–24.
- DANEŠ, František, 1997b: Jazyk vědy. *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia. 68–83.
- ДАНИЛЕНКО, В. П. (ur.), 1971: *Исследования по русской терминологии*. Москва: Наука.
- ДАНИЛЕНКО, В. П. (ur.), 1972: Лингвистические требования к стандартизуемой терминологии. *Терминология и норма. О языке терминологических стандартов*. Москва: Наука. 5–32.
- DE BEAUGRANDE, Robert Alain, DRESSLER, Wolfgang Ulrich, 1992: *Uvod v besediloslovje*. Prev. A. Derganc, T. Miklič. Ljubljana: Park.
- Delo* 2005, let. 47. Priloga Znanost 3. 3. 2005: 16, 17. 3. 2005: 16, 18, 24. 3. 2005: 18, 31. 3. 2005: 18, 7. 4. 2005: 19, 21. 4. 2005: 16–18. Ljubljana: Delo d. d.
- FILIPEC, Josef, 1995: 8. Terminologie v JSV. *Manuál lexikografie*. Ur. F. Čermák, R. Blatná. Praha: Nakladatelství H & H. 43–45.
- GORJANC, Vojko, 2002: *Jezikoslovna načela gradnje računalniških besedilnih zbirk strokovnih jezikov*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- JOUSSE, Anne-Laure, BOUVERET, Myriam, 2003: Lexical Functions to Represent Derivational Relations in Specialized Dictionaries. *Terminology* 9/1. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 71–98.
- KAGEURA, Kyo, DAILLE, Béatrice, NAKAGAWA, Hiroshi, CHIEN, Lee-Feng, 2004: Introduction. Recent Trends in Computational Terminology. *Terminology* 10/1. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 1–21.
- КАНДЕЛАКИ, Т. Л., 1977: *Семантика и мотивированность терминов*. Москва: Наука.
- KAVČIČ, Janko idr., 1969: *Slovenski jezikovni priručnik za tehnike*. Ljubljana: SAZU.
- Kocourek, R., 1991: *La langue française de la technique et de la science*. Wiesbaden: Brandstetter Verlag. 137–157.
- КОГОТКОВА, Т. С., 1971: Из истории формирования общественно-политической терминологии (по материалам последних десятилетий XIX в). *Исследования по русской терминологии*. Ред. В. П. Даниленко. Москва: Наука. 114–165.
- Korpus slovenskega jezika FIDA*. [Http://www.fida.net](http://www.fida.net).
- KRIŽAJ ORTAR, Martina, 1989: Jezikoslovna razčlenitev srednješolskega učbenika psihologije (J. Musek, V. Pečjak: Psihologija, DZS 1986). *Slovenski jezik v znanosti* 2. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 213–226.

- KRŽIŠNIK, Erika, 1986: Revijalni tip poljudnoznanstvenega besedila. *Slovenski jezik v znanosti* 1. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 59–70.
- LAH, Avguštin (ur.), 2004: *Sonaravno uravnoteženi razvoj Slovenije*. Ljubljana: Svet za varstvo okolja Republike Slovenije (Usklajeno in sonaravno 11).
- L'HOMME, Marie-Claude, 2000: Understanding Specialized Lexical Combinations. *Terminology* 6/1. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 89–110.
- L'HOMME, Marie-Claude, HEID, Ulrich, SAGER, C. Juan, 2003: Terminology During the Past Decade (1994–2004). *Terminology* 9/2. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 151–161.
- MÉNDEZ CENDÓN, Beatriz, CHANG, Leslie-Ann, 2001: Metaphorical Radiodiagnostic Terms. »Sign« Designations in Spanish and English. *Terminology* 7/1. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 49–61.
- MEYER, Ingrid, MACKINTOSH, Kristen, 2000: When Terms Move into Everyday Lives: An Overview of De-terminologization. *Terminology* 6/1. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 111–138.
- Nova beseda*. [Http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html](http://bos.zrc-sazu.si/s_beseda.html).
- NOVAK, France, 1998: Večpomenskost in strokovno izrazje. *Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje*. Zbornik referatov. Ljubljana: Založba ZRC. 113–117.
- POGORELEC, Breda, 1986: Znanstveno besedilo, njegove jezikoslovne prvine in slog. *Slovenski jezik v znanosti* 1. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 11–22.
- Pri nas doma*, 2005, let. 2/7. Kritine. Vse pod nadzorom. (Pokličimo mojstra.) Ljubljana: Delo Revije d. d. 40–41, 42–43.
- СКВОРЦОВ, Л. И., 1971: Терминология и культура речи. (Заметки языковеда). *Исследования по русской терминологии*. Ред. В. П. Даниленко. Москва: Наука. 218–230.
- Streha in podstrešno stanovanje*, 2005, let. 7/1. Solarni strešnik. Zelena streha. Ljubljana: PoliTRON. 27, 29.
- ŠMALC, Andrej, 1998: O nekaterih težavah pri uveljavljanju slovenske tehniške terminologije. *Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje*. Ljubljana: Založba ZRC. 33–38.
- ŠULC, Michal, 2004: Automatické zpracování terminologie a problematika českých předložek. *Jazyky a jazykověda*. Ur. R. Blatná, V. Petkevič. Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy. 171–177.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1973/74: K izrazju in tipologiji slovenske frazeologije. *Jezik in slovstvo* 8. 273–279.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1985: Odperta vprašanja tehniške besede. 4. *simpozij tehniške besede*. Ljubljana: Zveza inženirjev in tehnikov Slovenije, Tehniška sekcija Terminološke komisije Inštituta za slovenski jezik ZRC SAZU. 15–28.
- TOPORIŠIČ, Jože, 1998: K izrazju v našem prevodnem besediloslovju. *Slovensko naravoslovno-tehnično izrazje*. Ljubljana: Založba ZRC. 119–128.
- Uporabna informatika*, 2005, let. 13/1. Ljubljana: Slovensko društvo Informatika.
- VIDOVIČ MUHA, Ada, 1986: Tipološki pregled nekaterih vplivov na slovenski znanstveni jezik. *Slovenski jezik v znanosti* 1. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 23–41.
- VIDOVIČ MUHA, Ada (ur.), 1989: Mesto jezikoslovja v humanistiki. (Ob poskusu predmetnostne tipologizacije humanističnih ved.) *Slovenski jezik v znanosti* 2. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 71–83.

- VIDOVIČ MUHA, Ada, 2000: *Slovensko leksikalno pomenoslovje. Govorica slovarja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- WECHTERSBAH, Rado, LOKAR, Matija, 2004: *Informatika*. Učbenik za 1., 2. in 3. letnik srednjih šol. Ljubljana: DZS.